

SESYILMAZ, Burhan

(bk. HÂFİZ BURHAN).

SETR-i AVRET

(ستر عورت)

Namazda ve namaz dışında
dinen örtülmesi gereken yerleri
örtme anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte “örtmek” anlamındaki **setr** ile “vücudun gösterilmemesi gereken mahrem yerleri” mânasındaki **avret** kelimelerinden oluşan **setr-i avret** fıkıh terimi olarak namazda ve namaz dışında gereken yerlerin örtülmesini ifade eder. **Setr** ve **avret** kelimelerinin türevlerinin birlikte kullanımı hadislerde yaygın olup bu tabir belirtilen sözlük anlamı yanında mecazen “başkasının ayıbını veya hatasını görmezden gelme” mânasında da kullanılmış ve bu davranış ilâhî mükâfata layık davranışlardan sayılmıştır (Wensinck, *el-Mu‘cem*, “str”, “avr” md.leri).

“Her secde edişinizde güzel elbiselerini giyin” meâlindeki âyetin (el-A‘râf 7/31) Kâbe’yi avret yerleri açık halde tavaf eden Araplar hakkında nâzil olduğu ve bu âyetle tavaf ve namaz gibi ibadetlerin ifası sırasında öncelikle avret yerlerinin örtülmesinin emredildiği başta İbn Abbas olmak üzere birçok müfessir tarafından bildirilir (Taberî, VIII, 159-162). Hz. Peygamber, değişik vesilelerle erkek ve kadının avret sayılan ve örtülmesi gereken yerleri hakkında açıklamalar yapmıştır (bk. AVRET). Avretin namazda örtülmesinin gerekliliğini ifade eden deliller arasında, “Bulûğa ermiş kadının başörtüsü kıldığı namaz kabul edilmez” meâlindeki hadis zikredilebilir (Tirmizî, “Şalât”, 160).

Namazda örtülmesi gereken yerlerle ilgili asgari ölçüler Hanefî mezhebinde erkek için göbek ile diz kapakları arası (göbek hariç, diz kapakları dahil), kadın için eller, ayaklar ve yüz hariç bütün vücut; Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde erkek için göbekte diz kapakları arası (göbek ve diz kapakları hariç), kadın için eller ve yüz hariç (Ahmed b. Hanbelî’den nakledilen bir rivayete göre yalnız yüz dışında) bütün vücut şeklinde belirlenmiştir. Mâlik’e göre erkeğin göbek ve diz kapağı arası avret olmakla beraber, mezhepte yapılan ve örtmede öncelik derecesini belirten avret-i mugalleza - avret-i muhaffefe ayırımına göre namazda örtülmesi zaruri olan yerler mugalleza

olan kısım yani tenasül organları ve makattır. Kadının da eller ve yüz hariç bütün vücudu avret sayılmakla birlikte belirtilen ayırıma göre göğüs ve sırtın göğüs hizasına düşen bölümü, baş, boyun, kollar ve dizden aşağısı muhaffefe, bunların dışında kalan yerler mugallezadır. Mâlikî mezhebinde dinî bir hüküm şeklinde muhaffefe kısmı dahil olmak üzere avret yerlerinin örtülmesi farz olarak nitelendirilmekle beraber bir görüşe göre setr-i avret namazın farzlarından, diğer bir görüşe göre sünnetlerinden, tercih edilen görüşe göre ise şartlarından sayılmıştır. Dolayısıyla sünnet nitelmesi yapan yaklaşıma göre muhaffefe kısmının açık olması durumunda namaz bâtil olmasa da genel anlamıyla örtme vacibesi ihlâl edilmiş ve günah işlenmiş olur. Giyilen şeyin vücudun rengini göstermeyecek biçimde olması gerekir. Vücut hatlarını belli eden elbise ile kılınan namaz -mekruh olmakla birlikte- geçerlidir. Erkeğin ipekli elbise giymesi gibi dinen yasak kıyafetle kılınan namaz, Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre tahrimen mekruh ve Mâlikî mezhebine göre haram olmakla birlikte geçerlidir. Hanbelî mezhebine göre ise bu namaz geçersizdir.

Namaz kılarken avret mahallinin kişinin iradesi dışında âniden açılması halinde Hanefîler’e göre örtülmesi gereken organ dörtte bir miktarında açılmışsa ve bir rükûn eda edilecek (“sûbhânelâhî-l-azîm” diyebilececek) kadar bir süre açık kalırsa namaz bozulur; kendi iradesiyle açılması halinde ise hemen bozulur. Şâfiî ve Hanbelîler’e göre hemen kapatılırsa ve açık kalan süre bakımından kusurlu sayılmazsa namaz bozulmaz. Mâlikîler’e göre avret yerlerinin mugalleza olan kısmı açılırsa namaz bozulur; muhaffefe olan kısmı açılırsa -mekruh olmakla beraber- namaz bozulmaz; vakti içinde (öğle ve ikindiye güneşin sararmasına kadar, akşam ve yatsıyı gece boyunca, sabahı güneş doğuncaya kadar) yeniden kılması müstehaptır. Zaruret halinde olup avret yerlerini kısmen veya tamamen örtecek elbise bulamayan kişi namazını kılar ve bu namaz sahih olur. Hanefî ve Hanbelîler’e göre bu halde efdal olan namazın oturarak ve ima ile kılınmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-‘Arab, “str”, “avr” md.leri; Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, VIII, 159-162; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, Kahire 1401/1981, I, 114; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1412/1992, II, 283-289; Kurtubî, *el-Câmi‘*, VII, 189-190; Şirbînî, *Muğnî’l-muhtâc*, I, 158; Mu-

hammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye ‘ale’s-Serhi’l-kebîr*, Beyrut, ts. (Dârü’l-fıkr), I, 212; Şevkânî, *Neylû’l-evâtâr*, II, 70-73; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr* (Kahire), I, 404-406, 408-410; İbrahim Kâfi Dönmez, “Namaz”, *İslâm’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, III, 1512-1513.

FATİH OKUMUŞ

SEVÂD

(سواد)

İslâm tarihinde

Aşağı Irak bölgesine verilen ad.

Araplar’ın, İslâm fetihleri sırasında çölün sarı kumlarından çıkıp Fırat-Dicle havzasındaki ekili, ağaçlık ve koyu yeşil alanı uzaktan gördüklerinde buraya “siyah” anlamında **sevâd** dedikleri kaydedilmektedir. Nitekim sulanabilen verimli, alüvyonlu tarımsal diğer bazı bölgeler için de sevâd kelimesi kullanılmıştır (Sevâd-ı Ürdün, Sevâd-ı Buhara vb.). Yahudi ve İran efsanelerinde ve İslâm tarihi kaynaklarında bölgenin Hz. Nuh’un tufandan sonra ilk yerleştiği ve insan neslinin çoğaldığı yer olduğu nakledilmektedir. Bu bölge insanların ilk yerleşik medeniyeti kabul edilen Sumerler’den itibaren Akad, Bâbil, Med-Pers, Grek ve Sâsânîler gibi pek çok medeniyete beşiklik yapmıştır. İslâm fetihleri öncesinde burada Sâsânîler ile Güney Arabistan’dan gelip Hîre’de devlet kuran Lahmîler bulunuyordu.

Ortaçağ İslâm coğrafyacıları Fırat ve Dicle arasındaki bölgeyi genelde ikiye ayırmış, Bağdat’ın kuzeyinde kalan ve merkezi Musul yakınlarındaki Ninevâ şehri olan, tarihte Asurlular’ın yayıldığı alana karşılık gelen yere el-Cezîre, güneyde kalan ve Akad, Bâbil ve Sumer bölgesine karşılık gelen Mezopotamya’ya Sevâd demişlerdir. Sâsânîler buraya “Dil-i İranşehr” (ülkenin kalbi), Abbâsîler “Sevâdü’l-ayn” (göz bebeğinin siyah kısmı) adını vermişlerdir. Kaynaklar kuzeyde Tıkrît’ten güneyde Basra körfezine, doğuda Zağros dağlarının başladığı Hulvan’dan Bağdat’ın kuzeyinden geçerek batıda çölün başladığı Kâdisiye yakınlarındaki Uzeyb’e kadar uzanan bölgeyi Sevâd olarak kabul ederler. Orta kısımda Vâsıt ve Tîb, kuzeyde Enbâr-Sinn, güneyde ise Basra ile Cübbe hattındaki sulanabilen verimli bölge bulunmaktadır. Güneyden kuzeye doğru oldukça hafif bir eğim nehir sularının durgun akışına ve nehir sulamasına imkân verir. Kuzeyden güneye en uzun noktası 160 fersah (960 km.), doğudan batıya en geniş noktası 80 fersahtır (480 km.).

Hız. Ömer zamanında bölgenin alanı 36 milyon cerîb (yaklaşık 50.000 km²) olarak ölçülmüştü. Fırat ve Dicle'nin taşıdığı alüvyonlu toprak Sumerler'den beri verimliliğin ve bereketin kaynağı olmuştur. Bölgenin tam ortasında Fırat ve Dicle taşkınları ile oluşmuş, sulu tarım yapılan çiftliklere imkân vermesiyle ekonomik ve sosyal bakımdan bölgenin tarihinde çok belirleyici olmuş 32.400 km² genişliğinde bir bataklık (batîha) bulunmaktadır. İslâmî dönemde Sevâd üç kısma ayrılmıştır. Bataklığın kuzeyi ile Enbâr arasında kalan, en mâmur ve gelişmiş bölgeyi oluşturan kısmına Sevâdülkûfe, Dicle havzası boyunca uzanan, doğusunu Meysan, batısını Kûfe bataklıkları ve kuzeyini Nehrevan'ın oluşturduğu kısma Sevâdülvâsıt adı verilmiştir. Bataklığın güneyinden denize kadar 160 km. boyunca uzanan, binlerce sulama kanalı ve çiftliğin oluşturduğu, nehirlerin taşıdığı alüvyonların deltayı doldurduğu verimli alanda Sevâdülbâsra bulunur. Buraya Dicletülvavrâ da (Şattülarab) denir.

Sevâd'ın fethi için ilk akınlar Hız. Ebû Bekir döneminde başladı. İlk olarak Hîre, Bânikyâ, Ülleys gibi yerler barış yoluyla fethedildi. 12 (634) yılında Hâlid b. Velîd kumandasında başlayan düzenli seferler Hız. Ömer döneminde Ebû Ubeyd es-Sekafi ile devam etti. Köprü savaşında müslümanların ağır bir yenilgiye uğraması üzerine Hız. Ömer, Cerîr b. Abdullah el-Beceli'yi kabilesiyle birlikte Sevâd bölgesine gönderdi. Bu arada halife kabileleri cihada çağırarak oluşturduğu ordunun başına Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı getirdi. Daha önce burada bulunan Müsennâ b. Hârise ve Cerîr b. Abdullah, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın kumandasında birleşerek Kâdisiye'de Sâsânî ordusunu mağlûp etti (15/636). Sâsânî ordusuyla ertesi yıl yapılan Celûlâ savaşında Sâsânî ordusunun bir defa daha yenilgiye uğratılması bölgenin fethinde bir dönüm noktası oldu ve Sevâd'ın büyük bir kısmı ele geçirildi. 21 (642) yılındaki Nihâvend savaşı ile Sevâd'ın fethi tamamlandı ve müslümanlar buraya yerleşmeye başladı.

Hız. Ömer'in emriyle 14 (635) yılında bölgenin güneyinde Basra, 17 (638) yılında Kûfe şehri kuruldu. Başlangıçta askerî garnizon olarak düşünülen bu şehirler kısa süre içinde bölgenin dinî, siyasî, iktisadî ve kültür merkezi haline geldi. Fetihten sonra askerlerin Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan bu zengin toprakların kendilerine ganimet olarak dağıtılmasını istemeleri uzun süre tartışma konusu oldu. Hız. Ömer, Kâdisiye savaşına katılan Becile kabilesine fetih

gerçekleştiği takdirde Sevâd topraklarının dörtte birini vermeyi vaad etmiş, savaştan sonra da sözünü tutmuştu. Ancak Basra çevresinde ihya yoluyla imara açılan ve barış yapan kalelerin arazileri hariç (Bânikyâ, Ülleys vb.), bu toprakların tamamı yakını savaşla fethedildiğinden mülkiyet hakkının ümmete ait olduğu hükmüne varıldı; daha önce Becile kabilesine verilen topraklar geri alınarak eski sahiplerine iade edildi. Hız. Ömer, Nihâvend savaşından bir yıl sonra (22/643) Sevâd topraklarının alanının tesbiti, burada çalışan nüfusun belirlenmesi ve vergi miktarlarının tayini için Osman b. Huneyf'i Dicle'nin batı, Huzeyfe b. Yemân'ı doğu tarafına gönderdi. Sevâd hakkında kaynaklar özel bir ilgiyle bilgi toplamış, bölgede cizye vermeye muktedir 500.000 erkek çiftçinin bulunduğu, Medâin ile Celûlâ arasındaki bölgede ise 170.000 kişinin yaşadığı tesbit edilmiştir. Bu ölçüm ve hesaplar sonucu belirlenen vergilerle ilk yıl 100 milyon, ikinci yıl 128 milyon dirhem vergi toplandı. Ayrıca önceden Sâsânîler'e ait olup fetihten sonra Savâfi denilen geniş devlet çiftlikleri devletleştirilerek gelirleri müslümanlara atıyye olarak dağıtıldı. Hız. Ali dönemindeki Cemel ve Sıffin savaşları, Hâricî ayaklanmaları gibi büyük siyasî çatışmalar Sevâd bölgesinde meydana geldi.

Sevâd'da kurulan Kûfe ve Basra ile Emevîler'ce kurulan Vâsıt şehirlerinin etrafındaki sahipsiz araziler Hız. Osman'dan itibaren iktâ yoluyla yöneticilerin eline geçmeye başladı. Muâviye b. Ebû Süfyân zamanında tarım alanları oluşturmak için bölgedeki büyük bataklığın kurutulması ve eski su kanal yataklarının yeniden açılmasıyla başlayan çalışmalar Ziyâd b. Ebîh, Haccâc b. Yûsuf, Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, Ömer b. Hübeyle gibi Irak valileri tarafından sürdürüldü. Emevîler döneminin sonuna gelindiğinde bölgede irili ufaklı 120.000 sulama kanalı vardı. Emevîler'in son devirlerinde Sevâd'da Kureys ileri gelenlerinden ve askerî liderlerden oluşmuş, geniş topraklara sahip bir sınıf ortaya çıktı. Bu toprak sahipleri siyasal olayların yanı sıra bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmesinde de belirleyici rol oynadı. Çiftliklerde ihtiyaç duyulan emek gücü topraksız köylüler ve köleler vasıtasıyla karşılandığından zamanla bölgede çok sayıda köle ve köylü isyanı ortaya çıktı.

Abbâsîler dönemine gelindiğinde öteden beri uygulanan vergi sistemi çiftçileri zor durumda bıraktı ve devletin en çok vergi topladığı bölgedeki ziraî sistemi çökme aşamasına getirdi. Bundan dolayı bu de-

virde toprağın büyüklüğünü esas alan vergi sistemi (mesâha) terkedilerek vergilerin üründen alınması usulü (mukâseme) getirildi. Ancak Ebû Yûsuf'un ifadelerinden, bu dönemde şehirlere göç ve başka sebeplerle bölgede yaşayan çiftçi nüfusunda Hız. Ömer dönemine göre ciddi bir azalma olduğu, buna bağlı olarak ekili alanların da kaldığı anlaşılmaktadır. Abbâsîler döneminde Emevîler devrinde kurulan sulama sistemine dayalı olarak üretim yapan çiftlikler, dış pazarlara ve Sevâd'daki kalabalık şehir tüketimine yönelik üretim yapan birimler haline dönüşerek gelişimini sürdürdü. Sevâd'ın en güney kısmında Basra bölgesinde meydana gelen Zenc isyanı (869-892), bu tür büyük çiftliklerde çalıştırmak üzere Afrika'dan getirilen ve toplu halde zor şartlar altında çalıştırılan köleler tarafından çıkarılmıştı.

Abbâsîler devrinde Sevâd'da bazı vergi ve toprak düzenlemeleri yapıldı. Bunların ilki Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanında Hammâd et-Türkî başkanlığında yapılarak uygulaması Halife Mehdî-Billâh zamanında gerçekleşti. Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Harâc*'inde Hârûnürreşid zamanında bölgede uygulanan vergi ve toprak sisteminden kaynaklanan sorunların ayrıntılı bir tasviri bulunmaktadır. Ayrıca İbn Hurdâzbih ve Kudâme b. Ca'fer'in vergi listelerinde Sevâd bölgesindeki yerleşim yerleri, köyler, ödedikleri vergiler ve nüfus yapılarına kadar ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Kaynaklarda Sevâd bölgesinden toplanan vergi miktarlarıyla ilgili farklı rakamlar verilmekle birlikte ortalama olarak Hız. Ömer döneminde 100-128 milyon, Muâviye zamanında 120 milyon, Irak Valisi Ubeydullah b. Ziyâd zamanında 145 milyon, Haccâc b. Yûsuf zamanında 118 milyon, Yezid b. Abdülmelik zamanında 100 milyon dirhem vergi toplandığı belirtilmektedir. Sâsânîler devrinde ise bölgeden 150 milyon dirhem vergi toplanıyordu. Abbâsîler dönemine ilişkin olarak Kudâme b. Ca'fer ve İbn Hurdâzbih'in aktardığı 204 (819) yılına ait vergi icmalleri göre ortalama 130 milyon dirhem civarında vergi toplandığı anlaşılmaktadır. IV. (X.) yüzyıl müelliflerinin eserlerinde Sevâd'ın yerini Irak kelimesinin almaya başladığı dikkati çekmektedir. En eski medeniyetlere beşiklik eden bu verimli coğrafya İslâm medeniyetinin en önemli bölgelerinden biri olmuştur. Basra, Kûfe, Vâsıt, Bağdat, Sâmerrâ gibi Ortaçağ'ın en kalabalık ve zengin şehirlerinin Sevâd bölgesinde gelişmesi bu coğrafyanın ekonomik ve kültürel zenginliğiyle doğrudan ilişkilidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, Kahire 1382, s. 47-56, 105 vd.; Yahyâ b. Âdem, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Beyrut 1979, s. 49-54; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. Muhammed İmâre), Beyrut-Kahire 1409/1989, tür.yer.; Belâzûrî, *Fütûh* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ), Beyrut 1407/1987, s. 337-349, 384-423; İbnü'l-Fakih, *Kitâbü'l-Büldân* (nşr. Yûsuf el-Hâdî), Beyrut 1416/1996, s. 377-394; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 5-15; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc* (Zebîdî), s. 162, 367-368; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 78-88; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), III, 309-312; M. G. Morony, *Iraq After the Muslim Conquest*, Princeton 1984, bk. İndeks; a.mlf., "Landholding and Social Change: Lower al-Iraq in the Early Islamic Period", *Land Tenure and Social Transformation in the Middle East* (ed. Tarif Khalidi), Beirut 1984, s. 211-222; Abdülâzîz ed-Dûrî, *Târîhu'l-İrâkı'l-İktisâdî fi'l-kamî'r-râbî'l-hicrî*, Beyrut 1986, s. 17, 24, 37, 68, 187-188; Mustafa Fayda, *Hiz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 42-46; Sâlih Ahmed el-Alî, *Dirâsât fi'l-idâre fi'l-uhûdî'l-İslâmiyyetü'l-ûlâ*, Bağdad 1410/1989, s. 172-178; a.mlf., "A New Version of Ibn al-Mutarrif's List of Revenues in the Early Times of Harun al-Rashid", *JESHO*, XIV (1971), s. 303 vd.; Mustafa Demirci, *İslâmın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi*, İstanbul 2003, tür.yer.; a.mlf., "Emevîler Devrinde Aşağı Irak'ta (Sevâd) Büyük Çiftliklerin Doğuşu ve Gelişimi", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi*, sy. 9, Konya 2007, s. 61-82; P. G. Forand, "The Status of the Land and Inhabitants of the Sawâd During the First Two Centuries of İslâm", *JESHO*, XIV (1971), s. 25-37; Ali Muhammed Meyyâh, "Arzu's-Sevâd", *Mîmîr*, XLI/1 (1990), s. 227-293; H. H. Schaefer, "Sawâd", *EP* (İng.), IX, 87.

MUSTAFA DEMİRCİ

es-SEVÂDÜ'L-A'ZAM

(السواد الأعظم)

Hakîm es-Semerkindî'nin
(ö. 342/953)
akaide dair eseri.

Müellif kitabın adını doğrudan zikretmemişse de mukaddimede "es-sevâdü'l-a'zam" terkihi "Hz. Peygamber ve ashabını takip eden müslüman çoğunluk" anlamında yer almaktadır. Hakîm es-Semerkindî'den bahseden erken dönem tabakat kitaplarında eserleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kâtib Çelebi kitabın adını es-Sevâdü'l-a'zam (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1008), Bağdatlı İsmâil Paşa es-Sevâdü'l-a'zam fi 'ilmi'l-ke'lâm (*Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 199) şeklinde kaydetmiştir. İkinci isimdeki ilâvenin eserin alanını belirtmek amacıyla eklenmiş olması muhtemeldir. Son dönem kaynaklarında eser *er-Red 'alâ aşhâbi'l-hevâ' el-müsemma Kitâbü's-sevâdî'l-a'zam 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-*

A'zam ismiyle de zikredilmiştir (Brockelmann, *GAL*, I, 182-183; *Suppl.*, I, 295; Sezgin, I, 606).

III. (IX.) yüzyılın sonlarına doğru Mâverâünnehir ve Horasan'da bid'at ve hurafelerin yaygınlaşması üzerine Sâmanî Emîri İsmâil b. Ahmed, Semerkant ve Buhara âlimlerini davet ederek müslümanları sağlam bir akide etrafında toplayacak ve Ehl-i sünnet inancını yayarak sapkın anlayışları ortadan kaldıracak bir eser yazmalarını istemiş, âlimler de bu görevi Hakîm es-Semerkindî'nin yerine getirmesini uygun bulmuştur. Kitabın telif sebebinin anlatılan bu rivayetin Farsça çevirisinin mukaddimesinde (Tahran 1348/1969) yer aldığı belirtilmektedir (*Elr.*, I, 358). Ancak bu bilgiye eserin nüshalarından birinin başlangıcından önceki sayfaya düşülmüş bir kayıttan rastlanmaktadır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3137, vr. 53^b; ayrıca bk. Can, s. 27, 33).

Kitabın mukaddimesinde ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı hadisi (İbn Mâce, "Fiten", 17; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 1) aktarılmakta, Ehl-i sünnet olarak isimlendirilen ve müslümanların çoğunluğunu temsil eden (es-sevâdü'l-a'zam) bu gruba dahil olabilmeyen altmış bir şartı sıralanmaktadır. Sistematiik bir yapı arz etmemekle beraber eserin muhtevasını oluşturan altmış bir mesele ilâhiyyât, nübüvvât, sem'iyât

ve hilâfet bahisleri yanında bazı fikhî konuları da içermektedir. Bu konuların bazıları şöylece sıralanabilir: İmanda istisna, icmâa muhalefet etmeme, günahkâr müminin arkasında namaz kılınıp kılınmayacağı, tekfir bahsi, hayır ve şerrin Allah'tan olduğu, müslümanın müslümâna haksız olarak silâh çekemeyeceği, mestler üzerine meshetme, her emîrin arkasında cuma ve bayram namazlarının kılınacağı, kulların fiillerinin yaratılmış olduğu, kabir azabı, Münker ve Nekir'in sorgulaması, şefa'at, mi'rac, amel defteri, sırat, cennet ve cehennemnin ebediyeti ve hesap gibi sem'iyât konuları, aşere-i mübeşşere, Hulefâ-yi Râşidin, ashabın kötülenmemesi, Allah'ın gazabı ve rızası, rü'yettullah, peygamberlerin ve evliyanın mertebeleri, keramet, Allah'ın ezelde halk, ilim ve kudret sıfatlarının bulunduğu, kazâ ve kader, Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğu, imanın hakikati, tat ve isyan konuları, imanın Allah'ın birliğini kalp ile tasdik, dil ile ikrar etmekten ibaret bulunduğu, teşbih ve tescîm, iman-amel ilişkisi, kıyamette ölümlerin yeniden diriltilmesi, vitir namazının üç rek'at oluşu, imanın artması ve eksilmesi. Eser İbîs'in durumu, Allah'ı sevmeye, O'ndan sakınma ve O'nun rahmetinden ümit kesmeme gibi konularla sona ermektedir.

Hanefî-Mâtürîdî kelâmının başlangıç dönemine ait olan risâlede meseleler âyet ve

Hakîm es-Semerkindî'nin es-Sevâdü'l-a'zam adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hüseyin Paşa, nr. 43)

